

Dzieci i środki komunikowania – wyzwanie dla edukacji

*Orędzie papieża Benedykta XVI
na 41. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*

Drodzy bracia i siostry,

Temat XLI Światowego Dnia Środków Społecznego Przekazu, „Dzieci i środki komunikowania – wyzwanie dla edukacji”, zachęca nas do refleksji na temat dwóch aspektów, mających szczególne znaczenie. Jednym z nich jest formacja dzieci. Drugim, może mniej oczywistym, ale nie mniej istotnym, jest formacja mediów.

Złożone wyzwania, jakie stoją przed współczesnym wychowaniem, wiążą się często z dużym wpływem mediów w naszym świecie. Media, jako aspekt zjawiska globalizacji i pod wpływem szybkiego rozwoju techniki, określają w przemożny sposób dziedzinę kultury (por. Jan Paweł II, list apost. *Rapido Sviluppo*, 3). Prawdę mówiąc są nawet tacy, którzy twierdzą, że formacyjny wpływ mediów rywalizuje z wpływem szkoły, Kościoła a może wręcz z rodziny. „Dla wielu osób rzeczywistość odpowiada temu, co media określają jako takie” (Papieska Rada Środków Społecznego Przekazu, *Aetatis Novae*, 4).

Związek między dziećmi, mediami a wychowaniem można rozpatrywać z dwóch punktów widzenia: formacji dzieci przez media i formacji dzieci do właściwego reagowania na media. Jawi się swego rodzaju wzajemne powiązanie, wskazujące na odpowiedzialność środków przekazu jako przemysłu oraz na potrzebę czynnego i krytycznego udziału czytelników, widzów i słuchaczy. W tym kontekście odpowiednia formacja do właściwego korzystania z mediów ma zasadnicze znaczenie dla kulturalnego, moralnego i duchowego rozwoju dzieci.

W jaki sposób to wspólne dobro ma być chronione i popierane? Za wychowanie dzieci do wybiórczego korzystania z mediów odpowiedzialni są rodzice, Kościół i szkoła. Pierwszoplanowa jest tu rola rodziców. Mają oni prawo i obowiązek zapewnienia roztropnego korzystania z mediów, kształtując sumienia swych dzieci, aby były one w stanie wydać

wartościowy i obiektywny osąd, jakim będą się kierować przy wyborze bądź odrzuceniu proponowanych programów (por. Jan Paweł II, adhort. apost. *Familiaris consortio*, 76). W wypełnianiu tego zadania rodzice powinni być zachęceni i wspierani przez szkołę i przez parafię, aby mieć pewność, że cała wspólnota wspiera ich w tym trudnym, choć przynoszącym zadowolenie aspekcie ich rodzicielstwa.

Wychowanie do mediów powinno mieć pozytywny charakter. Stawiając dzieci w obliczu tego, co jest estetycznie i moralnie doskonałe, pomaga się im rozwinąć własną opinię, roztropność i zdolność do rozpoznawania. Ważne jest tu uznanie podstawowej wartości przykładu rodziców i korzyści z zapoznawania młodych ludzi z klasycznymi dziełami literatury dziecięcej, sztukami pięknymi i szlachetną muzyką. Podczas gdy literatura popularna zawsze mieć będzie swoje miejsce w kulturze, pokusa wywoływania sensacji nie powinna być biernie przyjmowana w miejscach nauczania. Piękno, niczym boskie zwierciadło, inspiruje i ożywia młode serca i umysły, podczas gdy szpetota i wulgarność mają przynębiający wpływ na postawy i zachowania.

Podobnie jak wszelkie wychowanie, również to do mediów wymaga formacji do korzystania z wolności. Jest to odpowiedzialność zobowiązująca. Zbyt często wolność przedstawiana jest jako niestrudzone poszukiwanie przyjemności lub nowych doświadczeń. To jest przekleństwo, a nie wyzwolenie! Prawdziwa wolność nie skazałaby nigdy nikogo – przede wszystkim dziecka – na niezaspokojoną pogoń za nowością. W świetle prawdy, rzeczywista wolność jest doświadczana jako ostateczna odpowiedź na „tak” Boga wobec ludzkości, wzywając nas do wyboru, nie nieroztropnie, lecz rozmyślnie, tego wszystkiego, co jest dobre, prawdziwe i piękne. Rodzice są strażnikami tej wolności dzieci i dając im stopniowo coraz większą swobodę, wprowadzają je w głęboką radość życia (por. Przemówienie podczas V Światowego Spotkania Rodzin, Walencja, 8 lipca 2006).

To głęboko odczuwane przez rodziców i nauczycieli pragnienie wychowania dzieci na drodze piękna, prawdy i dobra, może być wspierane przez przemysł medialny jedynie w tej mierze, w jakiej wspiera on podstawową godność istoty ludzkiej, prawdziwą wartość małżeństwa i życia rodzinnego, pozytywne zdobycze i cele ludzkości. Stąd potrzeba, aby media zaangażowały się w skuteczną formację, która przy poszano-

waniu etyki postrzegana jest ze szczególnym zainteresowaniem i jako paląca potrzeba nie tylko przez rodziców, ale też przez tych, którzy pozuwają się do obywatelskiej odpowiedzialności.

Gdy twierdzi się, że wielu pracowników środków przekazu pragnie robić to, co uważa za słuszne (por. Papieska Rada Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w komunikowaniu społecznym*, 4), należy przyznać, że pracujący w tym sektorze mają do czynienia z „psychologicznymi naciskami i szczególnymi dylematami etycznymi” (Papieska Rada Środków Społecznego Przekazu, *Aetatis novae*) i że czasami współzawodnictwo komercyjne zmusza środki przekazu do obniżenia poziomu. Wszelka tendencja do produkcji programów – nie wyłączając filmów animowanych i gier komputerowych – które w imię rozrywki stawiają przemoc, odzwierciedlają postawy antyspołeczne czy wulgaryzują ludzką płciowość, stanowi perwersję, szczególnie wówczas, gdy programy te przeznaczone są dla dzieci i dorastającej młodzieży. Jak wytłumaczyć tę „rozrywkę” niezliczonym niewinnym młodym ludziom, którzy w rzeczywistości są ofiarami przemocy, wyzysku i nadużyć? W związku z tym wszyscy powinni zastanowić się nad sprzecznością, istniejącą między Chrystusem, który „biorąc je (dzieci) w objęcia, kładł na nie ręce i błogosławił je” (Mk 10, 16), a stwierdzeniem, że dla tego, kto zgorszyłby jednego z tych małych, „byłoby lepiej, gdyby kamień młyński zawieszono mu u szyi” (Łk 17, 2). Raz jeszcze apeluję do odpowiedzialnych za przemysł mediów, aby kształcili i zachęcali producentów do ochrony dobra wspólnego, wspierania prawdy, obrony ludzkiej godności jednostki i krzewienia szacunku dla potrzeb rodziny.

Sam Kościół, w świetle powierzonego mu orędzia zbawienia, jest również nauczycielem ludzkości i życzliwie spogląda na możliwość pomagania rodzicom, wychowawcom, ludziom środków przekazu i młodym. Parafie i programy szkolne powinny dziś być w awangardzie, gdy chodzi o wychowanie do mediów. Przede wszystkim zaś Kościół pragnie dzielić się wizją, w której godność człowieka stoi w centrum każdej wartościowej komunikacji. „Patrzę oczyma Chrystusa i mogę dać drugiemu o wiele więcej niż to, czego konieczność widać na zewnątrz: spojrzenie miłości, którego on potrzebuje” (Benedykt XVI, enc. *Deus Caritas Est*, 18).

Watykan, 24 stycznia 2007, święto św. Franciszka Salezego.

DR KATARZYNA DRĄG

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Kompetencje medialne dzieci – potrzeby, zadania, cele

W świetle orędzia Benedykta XVI „Dzieci i środki komunikowania – wyzwanie dla edukacji”

Dzieci i środki komunikowania – wyzwanie dla edukacji to tytuł orędzia papieża Benedykta XVI na 41. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu wydanego w 2007 roku. Środki komunikowania rozwijają się bardzo dynamicznie. Podjęcie przez papieża Benedykta XVI tematu troski o dzieci w kontekście rozwoju narzędzi komunikowania świadczy o wielkim zrozumieniu edukacyjnych potrzeb najmłodszych w tym zakresie.

Ojciec Święty Benedykt XVI w orędziu tym wskazuje na najważniejsze aspekty tak szerokiego i wieloaspektowego zjawiska, jakim jest wychowanie do odbioru mediów. Treść orędzia można potraktować jako mapę myśli i zagadnień, nad którymi refleksja pozwala pojąć różnorodność i złożoność omawianego zjawiska.

Formacja dzieci i formacja mediów

Po pierwsze, Benedykt XVI wyróżnił dwie podstawowe perspektywy: formację dzieci i formację mediów. Ta pierwsza perspektywa wydaje się częściej omawiana i badana. Działania w tym właśnie zakresie podejmowane są przez wychowawców i rodziców. Zagadnieniu formacji dzieci, edukacji medialnej dzieci, są poświęcone również refleksje naukowe badaczy reprezentujących różne dziedziny nauki, m.in.: pedagogikę, psychologię, nauki o mediach. Druga perspektywa, wyróżniona przez ojca świętego, nazwana jest „mniej oczywistą”. Ma ona polegać na szerzeniu wśród twórców mediów odpowiedzialności za tę „część” odbiorców przekazów medialnych, którą stanowią najmłodszy. Obydwie wskazane perspektywy uzupełniają się.

Benedykt XVI sytuje refleksję na temat dzieci i ich relacji ze środkami komunikowania w szerokim kontekście rozwoju techniki i zjawiska globalizacji. Jan Paweł II w liście apostolskim do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu *Szybki rozwój* nazwał świat środków społecznego przekazu „pierwszym areopagiem współczesnej epoki”¹. „Środki społecznego przekazu zyskały tak wielkie znaczenie, że dla wielu ludzi stały się głównym źródłem wskazań i inspiracji w sferze zachowań indywidualnych, rodzinnych i społecznych” – pisał Jan Paweł II w roku 2005. Orędzie papieża Benedykta XVI „Dzieci i środki komunikowania – wyzwanie dla edukacji” wpisuje się właśnie w to przekonanie o wzrastającej roli mediów w życiu społeczeństw. Z tego faktu wynikają konsekwencje dla dzieci oraz tych, którzy biorą udział w procesie ich wychowania. Benedykt XVI potwierdza powagę omawianych zagadnień, odwołując się do skrajnych opinii na temat wpływu mediów na najmłodszych: „prawdę mówiąc są nawet tacy, którzy twierdzą, że formacyjny wpływ mediów rywalizuje z wpływem szkoły, Kościoła, a może wręcz rodziny”².

Papież zwraca uwagę na dwa ważne (obecne także w naukowej refleksji na temat relacji dzieci–media–wychowanie) aspekty. Po pierwsze, dzieci są formowane przez media, które winny z odpowiedzialnością kształtować przekazy docierające do najmłodszych. Formacja przez media oznacza również wykorzystanie narzędzi medialnych do celów edukacyjnych i wychowawczych. Procesy te intensyfikują się. Trudno wyobrazić sobie proces edukacji bez udziału mediów.

Po drugie, konieczna jest „formacja dzieci do właściwego reagowania na media”³. Ten drugi aspekt określić można inaczej jako wychowanie świadomych odbiorców mediów: czytelników, widzów i słuchaczy, którzy będą w stanie krytycznie odbierać medialne treści. Ojciec święty podkreśla rolę wychowania do odbioru mediów, pisząc, że formacja ta „ma zasadnicze znaczenie dla kulturalnego, moralnego i duchowe-

¹ Jan Paweł II, list apost. do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu *Szybki rozwój*, 3.

² Benedykt XVI, *Dzieci i środki komunikowania – wyzwanie dla edukacji. Orędzie na 41. Dzień Środków Społecznego Przekazu*, s. 43–45 w niniejszym tomie.

³ Tamże.

go rozwoju dzieci”⁴. Powyższe słowa jednocześnie wskazują na ogrom odpowiedzialności, który spoczywa na osobach uczących i wychowujących najmłodszych przedstawicieli społeczeństwa. „Trzeba kształtować odpowiednie postawy do odbioru mediów: postawę krytycyzmu, odpowiedzialnego wyboru, twórczej aktywności; kształtowanie tych postaw przy pomocy metod i wskazań pedagogiki mediów należy włączyć w całościowy proces formacji własnego sumienia i duchowego rozwoju. W pierwszym rzędzie konieczna jest szeroka praca edukacyjna i formacyjna, tak aby media znane były i wykorzystywane w sposób świadomy i odpowiedni”⁵.

Pozytywny charakter wychowania do mediów

Za jedno z najistotniejszych stwierdzeń zawartych w omawianym orędziu uznać trzeba słowa: „Wychowanie do mediów powinno mieć charakter pozytywny”⁶. Coraz częściej spotkać można się z uogólniającą opinią, iż edukacja medialna polega na uświadamianiu młodym ludziom zagrożeń, z którymi mogą mieć styczność, gdy korzystają z mediów. Wychodząc z takiego przekonania w ramach wychowania do mediów zwraca się uwagę na treści dotyczące: różnych typów uzależnień, dezorganizacji struktury czynności dnia dzieci, wzrostu poziomu agresji pod wpływem mediów, zaburzeń relacji międzyludzkich w świecie realnym, przestępstw dokonywanych w sieci, zabezpieczenia danych osobowych dzieci itp. Wszystkie z tych i pokrewnych zagadnień uznać trzeba za bardzo ważne. Przekazywanie wiedzy o nich oraz naukowa refleksja nad nimi winna być nieodzownym elementem dyskusji nad przygotowaniem młodych do używania mediów. Nie można jednak się zgodzić, aby te – ukazywane z perspektywy negatywnej – treści przeważały w edukacji medialnej najmłodszych, a także ich rodziców i opiekunów.

⁴ Tamże.

⁵ M. Drożdż, *Potrzeba edukacji medialnej i dziennikarskiej według ks. prof. Antoniego Lewka w duchu Magisterium Ecclesiae*, „Kultura–Media–Teologia” (2012) nr 8, s. 57.

⁶ Benedykt XVI, *Dzieci i środki komunikowania – wyzwanie dla edukacji...*, dz. cyt.

Świat mediów to świat stworzony przez człowieka i służący człowiekowi. „Podejście Kościoła do środków społecznego przekazu jest zasadniczo pozytywne i zachęcające – traktuje on te narzędzia nie tylko jako wytwory ludzkiego geniuszu, lecz także jako wielkie dary Boga i prawdziwe znaki czasu”⁷. Nie należy szerzyć przekonania, że media niosą wyłącznie spustoszenie w psychice dzieci. Po pierwsze, media są różnorodnie wykorzystywane do celów edukacyjnych, służą poszerzaniu wiedzy i umiejętności uczniów, wzajemnej komunikacji, dzieleniu się doświadczeniami, zainteresowaniami itd. Po drugie, środki komunikowania są integralną częścią naszego życia. Traktowanie ich wyłącznie w kategoriach zagrożenia nie ma głębszego sensu. Nie jesteśmy w stanie uchronić dzieci przed kontaktem ze środkami społecznego przekazu (nie byłoby to zresztą, ostatecznie, pożyteczne), dlatego powinniśmy uczyć ich korzystania z tych środków w sposób pożądaný i służący rozwojowi. Nie oznacza to oczywiście, że szkolenia, artykuły, programy, których celem jest wskazanie zagrożeń związanych z przebywaniem przez dziecko w świecie mediów nie są wskazane. Z pewnością służą dobrej sprawie. Trzeba jednak pamiętać, by nie pokazywać relacji dziecko-media wyłącznie w ciemnych barwach.

Rzeczywiście, rozwój technologii komunikowania powinien być oceniony pozytywnie. Zdobycze ludzkiego umysłu świadczą o wyjątkowości człowieka. Problemy związane z negatywnym wpływem mediów na rozwój dzieci nie wynikają z samego faktu rozwoju środków społecznego przekazu i wielorakości narzędzi komunikowania. Ostatecznie człowiek – nadawca i odbiorca komunikatów – jest odpowiedzialny za właściwe wykorzystanie dostępnych mu technologicznych możliwości. „Sposób, w jaki ludzie korzystają ze środków społecznego przekazu, może być źródłem wielkiego dobra i wielkiego zła. Aczkolwiek mówi się zwykle – i my sami będziemy często tak mówić w niniejszym dokumencie – że media «postępują» tak albo inaczej, to jednak nie są one ślepyimi siłami natury, wymykającymi się ludzkiej kontroli. Chociaż bowiem przekaz społeczny wywołuje często

⁷ M. Drożdż, *Potrzeba edukacji medialnej i dziennikarskiej według ks. prof. Antoniego Lewka w duchu Magisterium Ecclesiae*, „Kultura–Media–Teologia” (2012) nr 8, s. 56.

niezamierzone skutki, to sami ludzie decydują, czy używać mediów dla celów dobrych czy złych, w dobry czy zły sposób”⁸.

Benedykt XVI, pisząc o pozytywnym charakterze wychowania do mediów, odwołuje nas do kategorii piękna. Piękno może pobudzać, inspirować do poszukiwań, rozwoju serca i umysłu najmłodszych, „podczas gdy szpetota i wulgarność mają przygnębiający wpływ na postawy i zachowania”⁹. Dlatego właśnie remedium na chaotyczny rozwój młodego człowieka bombardowanego nieuporządkowanymi przekazami medialnymi może być, według Ojca Świętego, stawienie dzieci wobec tego „co jest estetycznie i moralnie doskonałe”¹⁰. Benedykt XVI przypomina o korzyściach płynących z „zapoznawania młodych ludzi z klasycznymi dziełami literatury dziecięcej, sztukami pięknymi i szlachetną muzyką”¹¹.

Rola rodziny w kształtowaniu kompetencji medialnych

Leon Dyczewski nazwał kompetencję medialną „swoistą dyspozycją do samoorganizowania się w kontekście dzisiejszych mediów”¹². Na tę dyspozycję składa się wiele umiejętności. Są to między innymi: „znajomość technologii mediów, ich organizacji i mechanizmów działania, znajomość języka mediów, znajomość tworzenia przekazów medialnych, jasne odróżnianie fikcyjnego świata w mediach od świata realnego, dobra znajomość intencji nadawców medialnych, szczególnie komercyjnych; dobra znajomość mechanizmów oddziaływania mediów na odbiorców i sposobów obrony przed nimi, [...] refleksyjny, krytyczny i selektywny odbiór tego, co media oferują, [...] znajomość sposobów obrony przed negatywnymi skutkami mediów”¹³.

⁸ Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w środkach społecznego przekazu*, Watykan 2000, nr 4.

⁹ Benedykt XVI, *Dzieci i środki komunikowania – wyzwanie dla edukacji...*, dz. cyt.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

¹² L. Dyczewski, *Konieczność kompetencji medialnej w rodzinie*, [w:] *Rodzina, dziecko, media*, red. L. Dyczewski, Lublin 2005, s. 341.

¹³ Tamże, s. 341–342.

Kompetencja medialna rozumiana w ten sposób jest niezbędną kompetencją życiową. Jej posiadanie daje osobie wolność w obcowaniu z mediami. Dzięki niej można być świadomym i twórczym członkiem współczesnego społeczeństwa. Kompetencja medialna ma podmiotową orientację. Używając umiejętności, które są częścią składową tej kompetencji, jednostka ma szansę być bezpiecznym, a jednocześnie odpowiedzialnym uczestnikiem procesów komunikowania.

Bezsprzecznie najważniejsza rola w wychowaniu dzieci do mediów przypada rodzicom. „Mają oni prawo i obowiązek zapewnienia roztropnego korzystania z mediów, kształtując sumienia swych dzieci, aby były one w stanie wydać wartościowy i obiektywny osąd, jakim będą się kierować przy wyborze bądź odrzuceniu proponowanych programów”¹⁴. Decyzje podejmowane przez użytkowników mediów są zależne nie tylko od poziomu ich uświadomienia w zakresie nauki o mediach, ale przede wszystkim od tego, jak są przygotowane do procesów decyzyjnych, na jakich podstawach opierają swoje oceny i postawy. Zachowanie dzieci względem mediów jest więc częścią wynikową ich postawy wobec siebie, Boga i innych. Nie można przygotować dzieci do świadomego i bezpiecznego korzystania ze środków masowego przekazu bez formacji sumienia i ich postaw, bez wychowania w duchu wartości.

Wspólna recepcja treści medialnych może służyć budowaniu i umacnianiu więzi między członkami rodziny. Rodzinno-domowy odbiór przekazów medialnych może wspomagać proces integracji rodziny pod warunkiem, że wybór treści będzie wspólny, że będzie uświadamiana potrzeba wspólnego spędzania czasu, że będzie następowało porozumiewanie się członków rodziny (komentowanie w trakcie, pokazywanie emocji, wyjaśnianie niezrozumiałych treści, wspólne wnioski, wymiana ocen)¹⁵. To w domu, w środowisku rodzinnym dziecko powinno uczyć się właściwej oceny przekazów medialnych, ale też poznawać zajęcia niezwiązane z odbiorem treści medialnych, alternatywne do odbioru mediów.

¹⁴ Benedykt XVI, *Dzieci i środki komunikowania – wyzwanie dla edukacji...* dz. cyt.

¹⁵ Por. J. Izdebska, *Dziecko w świecie mediów elektronicznych. Teoria, badania, edukacja medialna*, Białystok 2007, s. 155.

Możliwości nabywania kompetencji medialnej przez dziecko w sytuacji, gdy rodzice nie są świadomi obowiązku, jaki w tym zakresie na nich spoczywa, jest mocno ograniczone. Konieczna jest świadomość rodziców, ich przygotowanie (coraz częściej proponowane są szkolenia i kursy dla rodziców dotyczące uczenia dzieci mediów), ale przede wszystkim dobry przykład. Rodzic, który potrafi selekcjonować docierające do niego treści medialne i krytycznie je oceniać, będzie najlepszym autorytetem dla dziecka na drodze stawania się odpowiedzialnym czytelnikiem, słuchaczem, widzem, użytkownikiem. „Jedynym słusznym rozwiązaniem zarówno dla rodziców, jak i dzieci, to stać się widzem wybiórczym, który osobiście decyduje, co ogląda, kiedy i jak długo. Oglądać wybiórczo – to znaczy w sposób przemyślany i kontrolowany”¹⁶.

Oczywiście w proces kształtowania świadomego, kompetentnego użytkownika mediów włącza się szkoła oraz Kościół. Te trzy środowiska zostały przywołane przez Benedykta XVI jako tworzące wspólnotę wsparcia dziecka w procesie formacji do mediów.

Rola szkoły w kształtowaniu kompetencji medialnych dzieci

Choć nikt nie podważa zasadności edukacji medialnej dzieci i młodzieży, od lat trwają w Polsce dyskusje nad kształtem, który edukacja ta miałaby przyjąć. Ostatecznie przedmiot edukacja medialna nie istnieje w programach szkolnych na poszczególnych poziomach kształcenia. Jest on jednak obecny w wielu szkołach jako przedmiot dodatkowy. Wychowanie dzieci do mediów w systemie szkolnym często jest wpisane jest w program kół zainteresowań (np. koła dziennikarskie) oraz z ramach szkoleń dla uczniów, nauczycieli i rodziców.

Zagadnienie kształcenia świadomych i odpowiedzialnych odbiorców mediów jest aktualne i żywo dyskutowane przez specjalistów. Wiele środowisk podejmuje działania na rzecz uruchomienia programu rozwijania edukacji medialnej w szkołach. Prace te poprzedzone są teoretyczną refleksją oraz badaniami stanu wdrożenia rozwiązań w szkołach.

¹⁶ T. Zasępa, P. Oleksak, *Media w rodzinie*, „Studia Socialia Cracoviensia” (2009) nr 1, s. 27.

„Decyzji o uruchomieniu programu rozwijania edukacji medialnej w szkołach powinny towarzyszyć działania podnoszące kompetencje nauczycieli oraz działania budujące świadomość znaczenia edukacji medialnej we współczesnym społeczeństwie i na rynku pracy (nie tylko u nauczycieli, ale także uczniów i rodziców). Niezwykle istotne będą:

- ▶ wspieranie (i aktywne animowanie, sieciowanie) środowiska rzeczników edukacji medialnej;
- ▶ przeprowadzenie ewaluacji dotychczasowych materiałów i praktyk w celu stworzenia dobrego jakościowo zaplecza edukacyjnego, zadbanie o jego dostępność, atrakcyjność;
- ▶ przeanalizowanie programów przedmiotów szkolnych i wskazanie zajęć w trakcie których poruszane są (i mogą być z powodzeniem rozwijane) kwestie z zakresu edukacji medialnej (w badaniu najczęściej wskazywano następujące przedmioty szkolne: informatyka, historia, język polski, WOS) oraz zaproponowanie formuły wprowadzania tych wątków przez nauczycieli;
- ▶ zbadanie zasobów szkół i placówek, które mogą je wspierać, w celu dopasowania proponowanych form zajęć do faktycznych możliwości sprzętowych
- ▶ zbadanie potrzeb (około)szkoleniowych nauczycieli;
- ▶ wprowadzenie dla nich dodatkowych form wsparcia i zachęt (np. łatwy dostęp do dobrej jakości materiałów edukacyjnych, dostęp do atrakcyjnych wydarzeń związanych z edukacją medialną, udostępnianie sprzętów, sieciowanie z ekspertami, praktykami, animatorami)”¹⁷.

Powyższy przegląd zagadnień, które brane są pod uwagę w przygotowaniach działań edukacyjnych na rzecz wychowania do mediów w szkołach potwierdzają tezę o złożoności zjawiska. Szkoła ma do spełnienia bardzo istotną rolę w tym zakresie. Benedykt XVI wskazuje ją, jako na środowisko wspierające działania podejmowane w rodzinach.

Trzeba zwrócić uwagę na fakt, iż większość szkół proponuje uczniom rozwój kompetencji informatycznych. Od lat prowadzone są w szkołach

¹⁷ K. Dziarmakowska, P. Wróbel, *Badanie potencjału wdrażania edukacji medialnej w warszawskich szkołach*, Warszawa 2012, s. 3–4.

zajęcia z zakresu informatyki. Dzieci przejawiają zazwyczaj biegłość w posługiwaniu się narzędziami komunikowania. Nie jest to jednak tożsame z umiejętnością odpowiedzialnego korzystania z mediów i krytycznego odbioru informacji¹⁸. „Biorąc pod uwagę ogrom informacji przemieszczających się aktualnie w sieci, kompetencje informacyjne stają się swoistą busolą z żegludze po wiedzę, jednym z priorytetowych celów edukacyjnych wszystkich dyscyplin szkolnych, każdego uczącego się środowiska na wszystkich szczeblach kształcenia”¹⁹. Szkoła powinna wspomagać wychowanie uczniów do mediów w sposób kompleksowy, to znaczy dbać nie tylko o umiejętności informatyczne (i dostęp do nowoczesnego sprzętu), ale także kształcić krytycznego odbiorcę mediów, świadomego zarówno zagrożeń czyhających w medialnym świecie, jak i bogactwa świata mediów. A przede wszystkim powinna formować uczniów tak, by rzeczywistości mediów potrafili rozpatrywać w kontekście wartości.

Nie można przecenić roli szkoły w omawianych procesach. Można mieć nadzieję, że edukacja medialna w szkołach będzie w zrównoważony i wieloaspektowy sposób pomagała uczniom stawać się wolnymi od obaw przed mediami, ale także roztroprnymi i dojrzałymi słuchaczami, widzami, czytelnikami i użytkownikami. Wymaga to zarówno rozwiązań systemowych (różne rozwiązania funkcjonują w różnych krajach), ale także kształcenia kadry, a przede wszystkim wrażliwości dorosłych na potrzeby najmłodszych.

Rola mediów w formacji dzieci

Ojciec Święty zwraca uwagę na rolę samych mediów w wychowaniu dzieci do korzystania z mediów. Pisze o wsparciu, jakie może być udzielone rodzicom i nauczycielom pragnącym wychowywać dzieci „na drodze piękna, prawdy i dobra”²⁰ przez przemysł medialny. Wsparcie takie

¹⁸ Por. K. Drąg, *Kształtowanie kompetencji medialnych i informacyjnych w rodzinie*, „Studia Salvatoriana Polonica” (2014) t. 8, s. 121–125.

¹⁹ M. Matusz, *Kompetencje informacyjne uczniów*, http://www.pulib.sk/elpub2/FHPV/Pavelka2/pdf_doc/matusz.pdf (10.8.2016), s. 52.

²⁰ Benedykt XVI, *Dzieci i środki komunikowania – wyzwanie dla edukacji...*, dz. cyt.

będzie możliwe w takiej mierze – pisze Benedykt XVI – w jakiej przemysł medialny angażuje się w szerzenie szacunku dla człowieka, wspiera godność istoty ludzkiej, promuje życie rodzinne, wartość małżeństwa. Zaangażowanie mediów w formację dzieci winno wynikać z obywatelskiej odpowiedzialności.

Jednak, by pracownicy mediów byli w stanie skutecznie włączyć się w proces wychowawczy, muszą odczuwać sensowność takich działań. Tylko zakorzenienie pracy dziennikarzy i pozostałych twórców przekazów medialnych w świecie wartości może skutkować odpowiedzialnością w stosunku do odbiorców. Aby zmienić oblicze mediów, należy zmieniać i wzbogacać proces przygotowania przyszłych dziennikarzy, producentów itd. „Ludzie mediów winni uzyskać nie tylko fachowe przygotowanie zawodowe, ale też możliwość właściwej orientacji etycznej, opartej na prawdzie o człowieku. Ośrodki te winny gwarantować zarówno zdobycie potrzebnej wiedzy i umiejętności w zakresie mediów i komunikacji, jak i odpowiednią formację duchowo-etyczną”²¹. Bez takiej formacji duchowo-etycznej trudno będzie uwrażliwić pracowników mediów na kwestie kształcenia kompetencji najmłodszych odbiorców.

Podjęty w 2007 roku temat zaangażowania pracowników mediów w formację dzieci oraz roli mediów w szerzeniu wartości został szerzej omówiony w kolejnym orędziu na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu w roku 2008. W orędziu tym Benedykt XVI pisał: „[...] można powiedzieć, że poszukiwanie i przedstawianie prawdy o człowieku stanowią najwyższe powołanie komunikacji społecznej. Wykorzystywanie do tego wszystkich środków wyrazu, coraz piękniejszych i coraz bardziej wyrafinowanych, jakimi dysponują media, to porywające zadanie, powierzone w pierwszej kolejności przełożonym i pracownikom tego sektora”²². Ta piękna misja pracowników mediów – misja poszukiwania

²¹ M. Drożdż, *Potrzeba edukacji medialnej i dziennikarskiej według ks. prof. Antoniego Lewka w duchu Magisterium Ecclesiae*, „Kultura–Media–Teologia” (2012) nr 8, s. 57.

²² Benedykt XVI, *Środki społecznego przekazu na rozdrożu między gwiazdorstwem a służbą. Szukać prawdy, by się nią dzielić. Orędzie papieża Benedykta XVI na 42. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, s. 61–64 w niniejszym tomie.

prawdy – oparta być musi o właściwą formację pracownika, o uwrażliwienie na świat wartości.

Kwestia zaangażowania mediów w formację dzieci jest skomplikowana. Wynika to poniekąd z zasad funkcjonowania systemu medialnego. Na ten fakt zwraca uwagę Benedykt XVI, pisząc o etycznych dylematach, które towarzyszą pracy w mediach, a także o komercyjnym współzawodnictwie, które może skutkować obniżeniem poziomu przekazów. „Zamiast szerzyć wiedzę, media mogą rozpraszać ludzi i skłaniać ich do marnotrawienia czasu. Ma to szczególnie negatywny wpływ na dzieci i młodzież, ale także dorośli są narażeni na szkodliwe oddziaływanie programów banalnych i o niskiej jakości. Jedną z przyczyn takiego nadużycia zaufania ze strony mediów jest chciwość, która każe wyżej cenić zysk niż człowieka”²³.

Szczególną uwagę ojciec święty zwrócił na przemysł filmów animowanych i gier komputerowych. Przemoc i agresja, które ukryte są niejednokrotnie pod etykietą „rozrywka” destrukcyjnie wpływają na rozwój młodych odbiorców tych treści. W orędziu pada ważne pytanie: „Jak wytłumaczyć tę «rozrywkę» niezliczonym niewinnym młodym ludziom, którzy w rzeczywistości są ofiarami przemocy, wyzysku i nadużyć?”²⁴ Takie działania mediów podejmowane wbrew nakazowi obrony ludzkiej godności przyrównane są do zgorszenia, o którym mowa w Łk 17,2.

„Sensacyjne, obliczone na chwilowy poklask newsy [...] tworzą przestrzeń informacyjną, która ma pomóc współczesnemu człowiekowi rozumieć świat i odczytać reguły nim rządzące. Warto się więc zastanowić, czy człowiek może na podstawie takich informacji podejmować życiowe decyzje, tworzyć opinie i poglądy?”²⁵. To pytanie wydaje się tym bardziej ważne w kontekście odbioru mediów przez osoby niedojrzałe, młode. Misja poszukiwania prawdy, jako podstawowy cel działania mediów, o którą apeluje Benedykt XVI jest jednocześnie misją odpowiedzialności mediów za wspólne dobro.

²³ Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w środkach społecznego przekazu*, Watykan 2000.

²⁴ Benedykt XVI, *Dzieci i środki komunikowania – wyzwanie dla edukacji...*, dz. cyt.

²⁵ A. Baczyński, *Rodzina w świecie mediów. Od infotainment do infantyilizmu*, „Studia Socialia Cracoviensia” (2009) nr 1, s. 21.

Podsumowanie

Orędzie Benedykta XVI *Dzieci i środki komunikowania – wyzwanie dla edukacji* jest wyrazem troski o dzieci w społeczeństwie dynamicznie rozwijających się środków społecznego przekazu. Jest to przykład zainteresowania się Kościoła kwestiami aktualnymi i bardzo ważnymi. Benedykt XVI dostrzegł na tym polu zagrożenia dla rozwoju najmłodszych, dlatego pochylił się nad tą problematyką, próbując zdiagnozować największe bolączki młodych odbiorców mediów. Tekst orędzia na 41. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu warto potraktować jako inspirację do dalszej refleksji naukowej, ale przede wszystkim do refleksji nad wspólną odpowiedzialnością za funkcjonowanie młodego pokolenia w świecie mediów.

Ojciec Święty zwrócił szczególną uwagę na rolę rodziny, szkoły, parafii i mediów w procesie wychowawczym, nie ulega jednak wątpliwości, że odpowiedzialność ta spoczywa na każdym, kto jest nadawcą lub odbiorcą przekazów medialnych (w dobie rozwoju internetu każdy może stać się nadawcą masowych komunikatów). Nie można oddzielić wychowania do mediów od wychowania do wartości. „Wychowanie do mediów to wychowanie człowieka. Wychowanie człowieka zaś to wychowanie sumienia. I to jest celem wszystkich ludzi zaangażowanych w zadanie i misję wychowania człowieka”²⁶.

Benedykt XVI prowokuje do refleksji nad wkładem każdego z nas w proces wychowania świadomych, dojrzałych użytkowników mediów. Wzywa do rozmyślnego wyboru tego, „co jest dobre, prawdziwe i piękne”²⁷.

Bibliografia

Baczyński A., *Dzieci wobec Internetu*, „Studia Socialia Cracoviensia” (2009) nr 1, s. 109–120.

²⁶ M. Drożdż, *Relevancja etyki mediów dla wychowania w dobie pluralizacji i globalizacji mediów*, [w:] *Media w edukacji. Wymiar kulturowy i aksjologiczny*, red. A. Roguska, Siedlce 2013, s. 39.

²⁷ Benedykt XVI, *Dzieci i środki komunikowania – wyzwanie dla edukacji...*, dz. cyt.

- Baczyński A., *Rodzina w świecie mediów. Od infotainment do infantylizmu*, „Studia Socialia Cracoviensia” (2009) nr 1, s. 14–24.
- Benedykt XVI, *Dzieci i środki komunikowania – wyzwanie dla edukacji. Orędzie na 41 Dzień Środków Społecznego Przekazu*, Watykan 2007.
- Benedykt XVI, *Środki społecznego przekazu na rozdrożu między gwiazdorstwem a służbą. Szukać prawdy, by się nią dzielić. Orędzie na 42. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, Watykan 2008.
- Drożdż M., *Potrzeba edukacji medialnej i dziennikarskiej według ks. prof. Antoniego Lewka w duchu Magisterium Ecclesiae*, „Kultura-Media-Teologia” (2012) nr 8, s. 55–60.
- Drożdż M., *Relevancja etyki mediów dla wychowania w dobie pluralizacji i globalizacji mediów*, [w:] *Media w edukacji. Wymiar kulturowy i aksjologiczny*, red. A. Roguska, Siedlce 2013, s. 21–43.
- Drąg K., *Kształtowania kompetencji medialnych i informacyjnych w rodzinie*, „Studia Salvatoriana Polonica” (2014) t. 8, s. 115–127.
- Dyczewski L., *Konieczność kompetencji medialnej w rodzinie*, [w:] *Rodzina, dziecko, media*, red. L. Dyczewski, Lublin 2005, s. 332–349.
- Dziarmakowska K., P. Wróbel, *Badanie potencjału wdrażania edukacji medialnej w warszawskich szkołach*, Warszawa 2012.
- Izdebska J., *Dziecko w świecie mediów elektronicznych. Teoria, badania, edukacja medialna*, Białystok 2007.
- Jan Paweł II, list apost. do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu *Szybki rozwój*.
- Matusz M., *Kompetencje informacyjne uczniów*, http://www.pulib.sk/elpub2/FHPV/Pavelka2/pdf_doc/matusz.pdf (10.8.2016), s. 52.

Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w środkach społecznego przekazu*, Watykan 2000
Zasępa T., P. Oleksak, *Media w rodzinie*, „Studia Socialia Cracoviensia”
(2009) nr 1, s. 25–35.